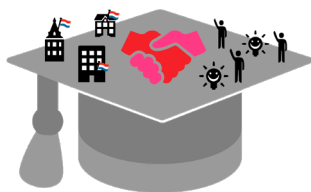

WAT:

DOEL:

Kennis- en Leerprogramma / Programmabureau is RVO

Duurzame ontwikkelingen versnellen

2019

- Futureproof Waterveilig Dag
- Train-de-trainer in Zeeland
- Kennisplatform Stadslandbouw Nederland
- Inclusieve Energietransitie
- Bijeenkomst Heeg
- Natuurinclusief Bouwen on Tour
- Burgermasterclass
- Curriculum.nu

Water

Circulaire Economie

Voedsel

Energie

Regionale netwerken

Biodiversiteit

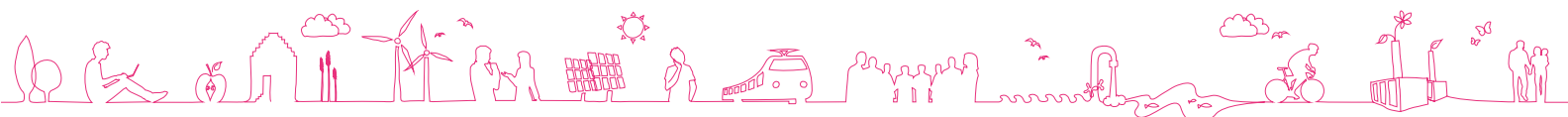
Omgevingswet

Leren voor morgen

2020

- Watereducatieconferentie
- Uitwerken 'Waardevol en Verbonden'
- Dag van de Stadslandbouw
- Essays draagvlak en participatie
- Small wins-aanpak
- Samenwerking met Neprom
- Experience Tour
- Routekaart Whole School Approach.

Oogst ophalen, lessen trekken, resultaten uitdragen en zorgen voor doorwerking.

1. Doel en leeswijzer

Dit is het jaarplan van DuurzaamDoor voor het jaar 2020: het laatste jaar van de huidige programmaperiode en dus een bijzonder jaar. Voorgaande jaren waren vooral gericht op het organiseren van beweging en ontwikkeling. Dat willen we in 2020 uiteraard doorzetten maar we gaan daarnaast ook de (voorlopige) oogst ophalen, lessen trekken, resultaten op een aansprekende wijze uitdragen en zorgen voor doorwerking. Eind vorig jaar zijn we al gestart met de voorbereidingen op een lerende evaluatie. De tweede helft van dit jaar gaan we een zogenaamde 'Belevissenreis' organiseren.

Dit jaarplan heeft als doel inzicht te geven in de accenten en beoogde resultaten van ons werk dit jaar. Het jaarplan geeft samenhang en focus en is vooral voor intern gebruik. De nadruk ligt op activiteiten binnen de Participatietafels en Leerkringen (hoofdstuk 2), maar ook programma-overstijgende activiteiten komen aan bod (hoofdstuk 3). We gaan in hoofdstuk 4 in op de inzet van middelen die ons dit jaar ter beschikking staan.

In dit jaarplan 2020, is tevens het jaarverslag 2019 verwerkt.

Terugblik 2019 - Vooruitblik 2020

2. Participatietafels en Leerkringen

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de resultaten van de afzonderlijke Participatietafels, vooraf gegaan door een terugblik over 2019. Het betreft de Participatietafels en Leerkringen voor de thema's: Water, Biodiversiteit, Energie/klimaat, Circulair, Voedsel, maar ook voor de doorsnijdende thema's Regionale netwerken, NOVI en Leren voor Morgen.

2.1. Participatietafel Water

De Participatie Tafel Water (PTW) omarmt projecten die dicht bij mensen staan, projecten gericht op bewustwording over duurzamer omgang met water. PTW wil de initiatiefnemers helpen bij het verder brengen van hun projecten en wil leren van de ervaringen om de impact elders te vergroten.

Terugblik 2019

Voor de PTW stond 2019 in het teken van het ondersteunen van de 13 lopende projecten. We hebben 2 kennismiddagen georganiseerd waarin initiatiefnemers van de projecten van elkaar horen over de voortgang, de belemmeringen en mogelijke oplossingen die ze van elkaar of van externe deskundigen (onder meer op het gebied van gedragsverandering, ondernemerschap) aangereikt kregen. In het verlengde daarvan hebben we een basis gelegd voor een evaluatie van de PTW door GovernEUR, in het voorjaar van 2020, gericht op de impact die de projecten en de Tafel op dat moment hebben gehad.

We hebben met UvW en Deltares samengewerkt aan de Futureproof Waterveilig Dag voor het Dispuut Water en Environment van de TU Delft. Door groepen studenten is in onderlinge competitie gewerkt aan innovatieve, duurzame dijkconcepten, waarbij ook aandacht was voor financierbaarheid en maatschappelijk draagvlak van oplossingen.

Verder zijn we voorbereidingen gestart om in 2020 de waterproblematiek beter onder de aandacht te brengen, specifiek in het MBO. De watersector heeft groot belang bij goed opgeleide MBOers met verstand van water(techniek) en duurzaamheid. We werken aan de bouw van een consortium met UvW, Duurzaam MBO (netwerk, Kwalificatiestructuur MBO) en een professionele aanbieder, om tot een challenge-achtige aanpak te komen in een aantal watergerelateerde opleidingen.

Vooruitblik 2020

In lijn met de aanpak in 2019 organiseren we ook dit jaar 2 kennismiddagen voor de lopende projecten. Hierin wordt stilgestaan bij de plannen van projecteigenaren om hun project ook na 2020 verder te brengen, wanneer de ondersteuning vanuit DuurzaamDoor in principe stopt. We willen met hen ook de uitkomsten van het evaluatietraject met GovernEUR bespreken. Op 31 maart organiseren we samen met OnsWater (samenwerkingsverband van ministerie van I&W, Rijkswaterstaat, waterschappen en drinkwaterbedrijven) de Watereducatieconferentie: een bijeenkomst waarin alle communicatie-, educatie- en beleidspro-

fessionals uit de waterwereld bij elkaar zullen komen in het provinciehuis van Utrecht. Het motto is 'Feest van verandering'. De conferentie is de opvolger van de jaarlijkse Vakdag van OnsWater en de in het verleden georganiseerde Watereducatiedag. Onze betrokkenheid leidt tot uitbreiding van het organisatie-team, een verbreding van de doelgroepen, maar ook voor zichtbaarheid voor DuurzaamDoor en podium voor de PTW projecten.

Daarnaast zal veel tijd en energie gaan zitten in de verdere organisatie en uitvoering van de Water Challenge. De focus komt te liggen op de problematiek van waterkwaliteit en waterveiligheid; twee nog onderbelichte thema's binnen de lopende PTW projecten. Waar mogelijk leggen we in de Challenge verbinding met de educatie-gerichte projecten in de PTW portefeuille. Parallel aan de uitvoering van de Challenge zal het consortium monitoren op aspecten als waardering bij de doelgroepen, educatieve effectiviteit en toekomstbestendigheid van de challenge-aanpak.

2.2. Participatietafel Circulaire Economie

De Participatietafel Circulaire Economie heeft vorm gekregen in de Leerkring Circulaire Economie (LCE). Het is een besloten netwerk van maatschappelijke initiatiefnemers, die op basis van hun dagelijkse praktijkervaringen willen bouwen aan een gezond ecosysteem en partnerschap voor circulaire economie. LCE heeft "dilemma gestuurd werken" als leidraad.

Terugblik 2019

In 2019 heeft de Leerkring stappen gezet om praktijken en inzichten van de deelnemers in 'halfproducten' uit diverse projecten vast te leggen. We hebben verschillende (concept) *visuels* gemaakt ter ondersteuning van die inzichten. De Leerkring experimenteert met samenwerkingsruimte Earthinks: een digitaal platform als neutrale, belangeloze plek van uitwisseling tussen mensen en organisaties.

De initiatieven van de deelnemers aan de Leerkring zijn in volle ontwikkeling. Deelnemers hebben zelf diverse bijeenkomsten georganiseerd:

- De Stadswormerij in Amersfoort is in oktober feestelijk geopend. Mede dankzij onze inspanningen zijn de handhavende instanties aangehaakt om het initiatief als innovatief experiment te benaderen. Stadswormerij heeft de voorlopige ervaringen gepresenteerd op het eindcongres van het Rijksprogramma Ruimte in Regels.
- We hebben voorbereidingen getroffen om een COP Organische Stadsstromen op te richten. We leggen daarbij verbindingen naar de Biomassa Alliantie (Circulair Terreinbeheer) om van elkaar te leren over de aanpak voor diverse soorten biomassa (bermgrass, slib en organische stadstromen). Een van de deelnemers aan de LCE in de provincie Zeeland heeft succesvolle train-de-trainer bijeenkomsten georganiseerd om de circulaire bouweconomie in de provincie verder te helpen.

Eind 2019 hebben we de lerende LCE aanpak ("dilemma-gestuurd werken") als projectvoorstel in het kader van het Missiegedreven Innovatiebeleid bij het ministerie van LNV onder de aandacht gebracht, onder de werktitel 'Waardevol en Verbonden'. Het voorstel is door LNV positief ontvangen, maar past nog niet optimaal binnen de bestaande randvoorwaarden van beleid. We gaan het voorstel daarom in 2020 in samenwerking met LNV nader invullen en voorzien van (financiële) ondersteuning.

Vooruitblik 2020

LCE werkt in 2020 verder aan een verhaallijn van de dilemma-gestuurde aanpak, zodat die als methodiek overdraagbaar en publiceerbaar wordt. Daarvoor willen we niet alleen de bestaande 'halfproducten' gebruiken, maar ook de resultaten van de lerende evaluatie van DuurzaamDoor (zie paragraaf 3.4) die de kritische samenwerkingssituaties binnen projecten en de 'principes van goed werk' door de initiatiefnemers inzichtelijk zullen maken. Het ondersteunen van de praktijkaanpakken van de initiatiefnemers in de LCE blijft een belangrijk onderdeel van de activiteiten in 2020. Het gaat dan om het adresseren en organiseren van de *governance*, afstemming van de voortgang, ophalen van inzichten (lineair versus circulair) en uitvoeren van communicatieactiviteiten. De relatie met het netwerk 'Circulair Bodem- en Waterbeheer' wordt voortgezet.

Belangrijk speerpunt voor de LCE in 2020 betreft verder het uitwerken van het voorstel 'Waardevol en Verbonden', als experiment om de werkwijze en het instrumentarium van DuurzaamDoor (ook financieel) te koppelen aan de maatschappelijke missies van de rijksoverheid: zowel inhoudelijk als ook met het oog op uitbreiding van het handelingsrepertoire in de Topsectoren aanpak.

2.3. Participatietafel Voedsel

De Participatietafel Voedsel (PTV) wil bijdragen aan de versnelling van de voedseltransitie. De focus van de PTV ligt bij de thema's voedselverspilling, korte ketens, gezondheid en de verbinding burger-boer-voedsel.

Terugblik 2019

In 2019 is het Kennisplatform Stadslandbouw Nederland aangehaakt op de PTV. We hebben onderzocht hoe de Tafel en de Transitiecoalitie Voedsel elkaar kunnen versterken en in hoeverre de *small wins* aanpak van Katrien Termeer het perspectief op leren en kennisontwikkeling binnen de Tafel kunnen versterken.

Small Wins zijn kleine, betekenisvolle stappen in een transitieproces, die kunnen zorgen voor diepgaande veranderingen met tastbare resultaten voor direct betrokkenen. *Small Wins* leveren wijving op met gevestigde belangen, ingesleten routines, bestaande regelgeving of dominante businessmodellen. Door op kleine schaal barrières te doorbreken genereren *small wins* tastbare resultaten en energie om verder te gaan.

Tijdens een bijeenkomst op 28 juni reflecteerde Katrien Termeer op de PTV en haar projecten. Ze benoemde de focus op de *small wins* en de nieuwe barrières waar initiatiefnemers tegen aan lopen, zoals

het grondeigenaarschap waar een politiek taboe aan ten grondslag kan liggen. Ze pleitte er onder meer voor om die taboes bespreekbaar te maken aan de hand van de praktijk ('kijk, het gebeurt al!'). In september kwamen deelnemers aan twee Tafels (Voedsel en Regionale Netwerken) naar Heeg, waar coöperatie Duurzaam Heeg gastheer was van een inspirerende bijeenkomst. Hier bogen deelnemers (vanuit verschillende netwerken, expertises en delen van het land) zich over lokale vraagstukken van Duurzaam Heeg. Het ging onder meer over het opzetten van een voedselcoöperatie en de problematiek van schaliegaswinning.

Het Kennisplatform Stadslandbouw Nederland heeft in november een Living Lab georganiseerd met verschillende initiatieven van buiten de Ring van Amsterdam. Deelnemers bespraken het inzicht om hun eigen belangen opzij te zetten en gezamenlijk input te gaan leveren voor de nieuwe Voedselstrategie van Amsterdam.

Vooruitblik 2020

In 2020 gaan we door met de *small wins* aanpak. Met hulp van Marcel Pleijte en Katrien Termeer gaan we projecten via deze aanpak verder helpen en gaan we de inhoudelijke agenda bouwen voor 2021 en verder.

In februari 2020 organiseren we in samenwerking met de Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VMSG) een Voedseldag in Brussel. In juni helpen we de Dag van de Stadslandbouw in Nederland organiseren. Stadslandbouw Nederland brengt haar kennis in voor een Europees projectvoorstel dat zich richt op financiële ondersteuning voor de opzet van een Europees netwerk voor Stadslandbouw.

Tot slot gaan we dit jaar bijdragen aan de ontwikkeling en uitwerking van één van de toekomstscenario's van de Transitiecoalitie Voedsel (Voedselgemeenschappen). Op die manier verstevigen we de verbinding met deze coalitie.

2.4. Participatietafel Energie

De Participatietafel Energie (PTE) wil de realisatie van de doelstellingen van het klimaatakkoord helpen versnellen door zich te richten op kennis- en participatieprocessen in de decentrale energietransitie. De PTE heeft drie actielijnen:

- het bevorderen van samenwerking tussen overheden, burgerinitiatieven en andere stakeholders op het vlak van de energietransitie
- het bevorderen van het leren en kenniscirculatie op dit vlak
- verbinden met onderwijs en scholing

Terugblik 2019

In 2018 en 2019 hebben we onze activiteiten gericht op het leren van concrete projecten over participatie op lokaal niveau, over behapbare vraagstukken die (nog) niet worden opgepakt in andere programma's (Programma Aardgasvrije Wijken en Nationaal Programma Regionale Energiestrategie).

We zijn samen met Buurtwarmte (van Energie Samen, de brancheorganisatie voor duurzame energie-initiatieven van burgers) en stichting Buurkracht een leerprogramma gestart over de vraag

hoe de zogenaamde middengroepen zijn te betrekken bij de warmtetransitie. 'Middengroepen' is een verzamelnaam voor energie-consumenten die geen koploper en geen achterblijver zijn. Een van de inzichten uit het leerprogramma is dat consumenten ook in andere hoedanigheden aangesproken en betrokken kunnen worden bij energie-initiatieven van onderop, bijvoorbeeld vanuit hobby of werk. We hebben dit en andere inzichten uit het leerprogramma gepubliceerd en zullen ze in 2020 verder onder de aandacht brengen in bijvoorbeeld het Programma Aardgasvrije Wijken.

We hebben daarnaast een aantal Energie Challenges voor scholen georganiseerd. Deze activiteiten hebben op lokaal niveau voor verbinding gezorgd met lokale duurzaamheidspartijen, zoals de NME-centra.

Het PTE project 'Inclusieve energietransitie via de RES' is in 2019 afgerond en heeft onderstreept dat het lastig is om alle stakeholders dus ook bewoners - in het proces van de Regionale Energietransitie te betrekken. Dit is aanleiding voor ons geweest om een vervolproject voor 2020 op te zetten.

In oktober hebben we een succesvolle studiedag 'Participatie in de lokale energietransitie' georganiseerd.

Vooruitblik 2020

Brede betrokkenheid vanuit de samenleving bij de energietransitie is nog geen vanzelfsprekendheid. Onze focus voor 2020 zal daarom liggen bij het vergroten van de inclusiviteit van de energietransitie. We willen voor een aantal 'vergeten' doelgroepen inzicht krijgen in hoe zij beter betrokken kunnen worden, maar ook welke lessen zijn te delen:

- Jongeren: zij hebben nog niet vanzelfsprekend een stem in de beleidsprocessen terwijl het om hún toekomst gaat. Jongeren laten in toenemende mate hun stem horen (zie Climate Strike);
- Buurt-warmte-initiatieven: zij hebben nog niet vanzelfsprekend positie in het speelveld;
- Kwetsbare huishoudens, met name ook in de sociale woningsector: zij verdienen het om ook de vruchten van de energietransitie te kunnen plukken;
- Bewoners in de brede zin: bij de Regionale Energie strategieën is het beeld dat zij nog onvoldoende worden meegenomen.

We gaan inzichten, knelpunten maar ook goede voorbeelden in deze vier verkenningen bij relevante stakeholders en de betreffende doelgroepen op de agenda zetten. Elk van de verkenningen sluiten we af met een bijeenkomst waarin we aandacht geven aan oplossingsrichtingen en de actoren die daarbij nodig worden geacht. Al in 2019 hebben we opdracht gegeven aan vier wetenschappers om een essay te schrijven over draagvlak en participatie. De essays zijn klaar. We agenderen ze in 2020 tijdens een discussie-bijeenkomst, die mensen aan het denken moet zetten over de 'vanzelfsprekendheid' en beperkingen van participatie.

2.5. Participatietafel Regionale Netwerken

De Participatietafel Regionale Netwerken (PTRN) onderzoekt 'de regio' als schaalniveau om maatschappelijke opgaven aan te pakken. PTRN maakt onderscheid tussen partijen uit de leefwereld (maatschappelijke initiatieven) en systeemwereld (overheden en grote organisaties), maar ook tussen proces- en kenniswerkers. De PTRN werkt op basis van praktijkervaringen van deelnemers en richt zich op verspreiding van de geleerde lessen.

Terugblik 2019

We hebben in 2019 gekozen om op locatie te werken aan concrete casussen. We hebben ontmoetingen op lokaal niveau georganiseerd voor partijen uit de leef- en systeemwereld, met ieder een eigen werkelijkheid. We hebben de wrijving tussen beide werelden bespreekbaar gemaakt.

We hebben in Limburg een bijeenkomst georganiseerd over het thema '100% sociaal wonen'. In de Wieringermeer hebben we gepoogd het gesprek tussen bewonersgroepen en verschillende overheden vlot te trekken over een gebiedsplan waarbij ze niet betrokken waren geweest. We hebben voorgesteld om het traject aan de hand van de 'TafelAtlas' op te zetten: een instrument van Noorden Duurzaam waarin democratische representatie van alle actoren centraal staat. De gemeente Wieringermeer heeft tot nu toe niet mee willen doen. In plaats daarvan hebben we met enkele PTRN deelnemers een fictief TafelAtlas gesprek gevoerd en zal bestuurskundige professor Roel in 't Veld in 2020 een reflectie uitvoeren op de methodiek.

In september sloten de Tafeldeelneemsters bij aan de eerder genoemde bijeenkomst in Heeg (zie paragraaf 2.3), waar een aantal lokale ambities inspiratie werd geboden vanuit ervaringen en kennis elders.

Ook de PTRN is aangesloten bij de digitale samenwerkingsruimte Earthinks, waarin deelnemers sinds het begin van 2019 elkaar digitaal kunnen ontmoeten en met elkaar werken aan hun praktijkvragen en dilemma's. We hebben tevens eerste stappen gezet om met de *small wins* blik naar de praktijken van de deelnemers aan de PTRN te kijken.

Vooruitblik 2020

In 2020 richten we ons net als andere Tafels op het zichtbaar maken van de resultaten van de projecten. We kiezen voor de small wins-aanpak van Katrien Termeer als hulpmiddel voor PTRN projecten en de Tafel om de doorwerking naar de toekomst te organiseren.

We blijven regionale bijeenkomsten organiseren: in februari brengen we deelnemers aan de PTRN en PTV bijeen in Sint Maartensbrug met als vraag hoe de teeltprincipes van een biologische bollenboer zijn op te schalen naar regionale ketens. We nodigen ook de gemeente Schagen, Atlantis Handelshuis en Stichting Ompact uit.

Daarnaast werken we in 2020 aan een interactieve kaart, waarop podcasts van verschillende PTRN deelnemers te beluisteren zijn.

2.6. Participatietafel Biodiversiteit

De Participatietafel Biodiversiteit (PB) wil stimulerende bijdragen leveren aan de transitie naar natuur inclusief bouwen: het behouden van bestaande of creëren van nieuwe natuurwaarden bij de bouw van woningen en bedrijfspanden en de omgeving, voor een gezonde, aantrekkelijke en toekomstbestendige leefomgeving voor mens en dier. De PB richt zich op het agenderen en etaleren van de voordelen van natuur inclusief bouwen en het ontwikkelen van renderende businesscases.

Terugblik 2019

In 2019 hebben we ons gericht op groei van ons netwerk. Hiervoor zijn we in samenwerking met diverse grote bedrijven en gemeenten een *Community of Practice* (CoP) 'Natuur Inclusief Bouwen' gestart, die inmiddels op verschillende locaties bijeen is geweest.

Daarnaast hebben we de prijsvraag Bouwen+Biodiversiteit en een 'Nationaal Debat' georganiseerd tijdens de Bouwbeurs op de RAI. Als vervolg daarop hebben we het concept 'Natuur inclusief Bouwen on Tour' uitgewerkt, waarin kennis en ervaringen worden ingezet bij regionale vraagstukken.

In 2019 hebben we aandacht gegeven aan het belang van opdrachtgeverschap en van ontkokerd samenwerken. We hebben ook zichtbaar gemaakt dat projectontwikkelaars en bouwers wel degelijk interesse hebben in klimaatbestendig bouwen. Zo zijn Ballast Nedam en Heijmans actief geweest in de organisatie van de prijsvraag en het Nationaal Debat en hebben we hen podium gegeven in een vakbladartikel. We hebben stappen gezet voor samenwerking met de Nepron, de Nederlandse vereniging voor projectontwikkelaars. Deze stap illustreert het groeiende besef dat groene en grijsrode netwerken elkaar kunnen versterken.

Vooruitblik 2020

We gaan in 2020 de samenwerking met Nepron verder bestendigen door samen (kennis)activiteiten te organiseren op gebied van natuur inclusief bouwen. We willen een brede groep projectontwikkelaars van nieuwe kennis en netwerken voorzien. We verbinden daarbij het onderwerp natuur met oplossingen voor andere grote maatschappelijke opgaven, zoals klimaatadaptatie.

'Natuur inclusief Bouwen on Tour' gaat door in 2020. We verrijken een aantal (samenwerkende) gemeenten (Ede, Breda, Dordrecht en Parkstad Limburg) met ambities op gebied van natuur inclusief bouwen via excursies met onze kennis en ons netwerk. Waar mogelijk verbinden we de Tour aan ons (CoP/PB) netwerk, om het vliegwiel verder in gang te helpen. Ambitie is om sterke plaatselijke netwerken te helpen ontstaan, die op eigen kracht verder kunnen. Op verzoek van het ministerie van LNV gaan we een bijdrage leveren aan de organisatie van de hackaton 'Groen in de stad'. In samenwerking met IVN Gelderland brengen we uren, netwerk en ideeën in.

2.7. Participatietafel Omgevingswet

Met de Participatietafel Omgevingswet (PO) halen we kennis- en leerervaringen op uit maatschappelijke initiatieven, bedoeld als voeding voor bestaande nationale programma's rond de introductie van de Omgevingswet. PO brengt de leef- en systeemwereld rond de Omgevingswet dicht bij elkaar door bijeenkomsten en activiteiten te organiseren.

Terugblik 2019

In 2019 hebben we een Burgermasterclass gelanceerd. In deze leersessie stond de rol van bewoners in een omgevingsproces centraal. Daarnaast hebben we de onderwijssector aangehaakt, door met 3 juridische vakgroepen van HBO instellingen werkvormen te ontwikkelen om samenwerking in kader van omgevingswet te duiden en inzichtelijk te maken. Daarbij is het door ons ontwikkelde omgevingswetkwartet behulpzaam geweest. Dit 'spel' is tevens een toolbox waarmee ook anderen soortgelijke processen kunnen organiseren.

We hebben het traject van de PO in samenwerking met designers op een beeldende manier ontwikkeld. De waardering en toegevoegde waarde die dat heeft opgeleverd, brengt ons tot de conclusie dat we de kracht van designers vaker moeten inzetten.

Vooruitblik 2020

Dit jaar organiseren we een Experience Tour in het noorden van het land, waaronder de provincie Friesland. In deze tocht staan enkele bewonersinitiatieven centraal en vindt het gesprek plaats over de misverstanden tussen leef- en systeemwereld. We gebruiken in dit gesprek de principes van de burgermasterclass. Daarnaast werken we aan de kenniskaart 'Mijn Leefomgeving' en wordt het traject 'Omgeving ontmoet Omgevingswet' afgerond met een bijzonder eindproduct.

2.8. Participatietafel ‘Leren voor Morgen’

Participatietafel Leren voor Morgen (PLM) wil duurzaamheid verankeren in het dna van het onderwijs via een integrale benadering (*The Whole School Approach*) en de *Sustainable Development Goals* (SDG's) als raamwerk. De Coöperatie Leren voor Morgen organiseert de activiteiten van PLM: netwerken, pleitbezorging, projecten en organisatie. In de ‘coöperatie Leren voor Morgen’ zijn diverse onderwijsnetwerken verenigd.

Terugblik 2019

PLM richt de netwerkactiviteiten op alle lagen van onderwijs; primair (PO), voortgezet (VO), MBO en HO. Op het gebied van netwerken zijn er duidelijke stappen gezet richting praktijkonderwijs in het VO, onder meer door middel van een VO conferentie. Daarnaast is er sprake van een sterke groei van het netwerk MBO dat vraagt om meer onderlinge samenwerking en een evenwichtige verdeling van de ondersteuning. Voor het PO zijn de activiteiten van Duurzame Pabo doorgezet, zoals de landelijke voorleesactie op 10 oktober en de verkiezing van de Duurzame Docent 2019.

In 2019 zijn enkele ‘doorbraakprojecten’ geselecteerd, gericht op het vergroten van duurzaamheid binnen het onderwijs. Het project SustainaBul MBO leverde (in navolging op de SustainaBul voor het hoger onderwijs) een ranking op van de mate waarin onderwijsinstellingen duurzaamheid hebben geïntegreerd in hun opleidingen (onderwijsinhoud, didactiek, bedrijfsvoering, beleid).

PLM organiseerde een MBO Challenge Voedselverspilling met maar liefst 50 studententeams, die werkten aan oplossingen tegen voedselverspilling. In het kader van project ‘Onderwijzer’ voerde de Jonge Klimaatbeweging onderzoek uit naar de integratie van duurzaamheid in lesprogramma's economie in de bovenbouw van het VO. Leden van de coöperatie werkten mee aan de Duurzame Bosatlas, die eind 2019 in een feestelijke bijeenkomst bij de SER werd gepresenteerd. Om het gebruik van de atlas in het onderwijs te ondersteunen worden met de lerarenopleidingen een 16-tal leermodules ontwikkeld voor het VO.

Als pleitbezorger voor duurzaam onderwijs heeft PLM in 2019 sterk ingezet op bijdragen aan Curriculum.nu. Duurzaamheid is één van de vier dwarsdoorsnijdende thema's die centraal staan voor de nieuwe kerndoelen voor het PO en het VO (onderbouw). Op 10 oktober zijn de adviezen overhandigd aan de minister en het ministerie van OCW. Het is aan het ministerie van OCW en de Tweede Kamer om de concepten van Curriculum.nu verder uit te (laten) werken. Daarbij kan de coöperatie Leren voor Morgen ook praktische ondersteuning bieden via het aandragen van *good practices*.

Vooruitblik 2020

De netwerken van de tafel vormen de ruggengraat van de coöperatie. Ook in 2020 wordt weer actief gewerkt aan het bestendigen en ontwikkelen van deze netwerken. De netwerken wordt gevraagd om een agenda op te maken voor de gezamenlijke doelen van de Coöperatie. Voorbeelden zijn bijdragen aan een Routekaart *Whole School Approach*, Duurzame Docent, Dag van de Duurzaamheid voor het Onderwijs en lobby gericht op vervolgstappen in Curriculum.nu.

Voor wat betreft projectontwikkeling ligt de focus dit jaar op het ontwikkelen en uitwerken van de Routekaart Whole School Approach. Hierin worden de onderdelen van de Whole School Approach per onderwijssector uitgewerkt in deelprojecten: curriculum, didactiek, bedrijfsvoering, professionalisering, (school)omgeving en de visie ten aanzien van duurzaamheid in (het school)beleid. Scholen, onderwijsinstellingen en besturen kunnen hierdoor systematisch aan de slag met duurzaamheid. Bovendien zal het samenwerking tussen aanbieder (educatieve) partijen vergemakkelijken. Werkgroep Pleitbezorging van PLM gaat in 2020 de aandacht verleggen van de politiek naar gremia zoals de PO-Raad en VO-raad, om het belang van duurzaam onderwijs te benadrukken. Tot slot zal eind 2020 duidelijk moeten worden op welke wijze de Coöperatie Leren voor Morgen zich als netwerk van netwerken verder ontwikkelt.

Het leren als interventie staat centraal

3. Programma-brede activiteiten

Om het Programma te faciliteren worden in 2020 onder meer de volgende Tafel-overstijgende activiteiten georganiseerd:

- Programmamanagement (Stuurgroep, Programmteam en Verbreed Programmteam)
- Communicatie
- Kennisinfrastructuur
- Lerende evaluatie
- Internationaal

3.1. Programma management

Stuurgroep

De Stuurgroep DuurzaamDoor bestaat uit vertegenwoordigers van de stakeholders uit de 6 O's, die een substantiële bijdrage aan het Programma leveren met menskracht, denkkracht en middelen. De stuurgroep richt het programma op hoofdlijnen en bewaakt die richting en de kwaliteit van de activiteiten.

Terugblik 2019

De stuurgroep is in 2019 drie maal bijeen geweest. Waar in de eerste bijeenkomst het jaarplan 2019, een terugblik op 2018 en de begroting voor 2019 zijn besproken, heeft de stuurgroep daarna vooral gereflecteerd op de ontwikkeling van het projectenportfolio, de gevolgde aanpak en de tussentijdse resultaten aan verschillende tafels. Per vergadering stond één of meer specifieke inhoudelijke portfolio's in de schijnwerper, naast de meer procesmatige en doorsnijdende vraagstukken. De stuurgroep sprak ook over de aanpak rond leren en evalueren van het programma. Bijzondere aandacht ging uit naar het beïnvloedingsproces van curriculum.nu. Met hun enthousiaste reacties, discussies en suggesties hebben de stuurgroep leden vorm en inhoud gegeven aan hun voornemen om vooral elkaar en het (verbreed) programmteam van DuurzaamDoor te inspireren en te stimuleren.

Vooruitblik 2020

In 2020 komt de stuurgroep 3 tot 4 keer bijeen. Het eerste overleg staat in het teken van jaarplan en begroting voor 2020, inclusief de terugblik 2019. Daar komen uiteraard de (eerste) resultaten van lerende evaluatie, het projectenportfolio en de voorlopige resultaten van de Tafels op de agenda. In de tweede helft van het jaar staat de discussie over de toekomst van het programma centraal (hoofddlijnennotitie DuurzaamDoor 2021-2024).

Verbreed Programmteam

Het Verbreed Programmteam (VPT) bestaat (naast de DuurzaamDoor adviseurs van RVO) uit de voorzitter en secretaris van de stuurgroep en vertegenwoordigers van IPO, UvW en GDO. De leden van dit gremium hebben onder meer als taken:

- zorgdragen dat hun achterban vertegenwoordigd is aan de thematische en horizontale tafels
- zorgen dat hun vertegenwoordigers aan de Tafels voldoende gevoed worden met concrete projectideeën en met andere relevante informatie (beleidsprioriteiten, regionale ontwikkelingen, resultaten van projecten en dergelijke)
- bevorderen dat informatie uit de Tafels de achterban bereikt
- gezamenlijke ideevorming over de uitvoering en ontwikkeling van het programma

Terugblik 2019

In 2019 hebben we in het VPT in uiteenlopende werkvormen aandacht besteed en gewerkt aan onder meer de volgende onderwerpen:

- oefenen met de digitale Samenwerkingsruimte, aan de hand van enkele concrete dilemma's (dilemma gestuurde aanpak)
- missiegedreven innovatiebeleid: governance en kansen voor DuurzaamDoor
- betekenis van de small wins benadering voor DuurzaamDoor
- gedragsverandering als basis voor belangrijke transities
- leren en educatie
- de programmering van DuurzaamDoor in 2020

Vooruitblik 2020

Ook in 2020 zetten we uiteenlopende werkvormen in om met elkaar levendige, inspirerende en resultaatgerichte gesprekken te voeren over onderwerpen die voor DuurzaamDoor van belang zijn. Dit jaar hebben we in ieder geval aandacht voor:

- de resultaten van de lerende evaluatie,
- vorm en inhoud van de Belevissenreis (tweede helft van 2020)
- vorm en inhoud van DuurzaamDoor 2021-2024

Kamerbrief

Bij de aankondiging in 2017 van het huidige programma voor 2017-2020 is toegezegd dat de Tweede Kamer in 2020 wordt geïnformeerd over de voortgang en resultaten op hoofdlijnen. De stuurgroep secretaris zal in de Kamerbrief de volgende elementen schetsen:

- doel aanpak op hoofdlijnen
- belangrijkste partners (wie vertegenwoordigt wie)
- belangrijkste (voorlopige) resultaten
- (breedte van) het projecten-portfolio en de betekenis ervan
- werkende principes en andere voorlopige inzichten die uit de lerende evaluatie naar boven komen
- bijdragen van project- en programmaresultaten aan doelstellingen van het kabinetsbeleid
- positionering ten opzichte van andere duurzaamheidsprogramma's en -instrumenten
- 'Blauwe rapportage', met onder meer de ingezette middelen
- resultaten van diverse onderzoeken en evaluaties in en over het programma

- (optioneel) een appreciatie door een aantal toonaangevende partners
- Bij een Algemeen Overleg in de Tweede Kamer op 6 februari jongsleden heeft de Minister van LNV de Kamer deze brief toegezegd in het eerste kwartaal van 2021.

Programmering DD 2021-2024

Er is legitimatie om na 2020 door te gaan met een vervolgprogramma met cofinanciering vanuit de rijksoverheid: het kabinet heeft missies geformuleerd voor een veelheid aan duurzaamheidsopgaven en wil in nauwe samenwerking met bedrijfsleven, onderzoeksinstituten, maatschappelijke organisaties en decentrale overheden werken aan oplossingen die deze missies dichterbij brengen. Het omarmen, maar ook leren van maatschappelijke initiatiefnemers, sociaal ondernemers, ministerie en pioniers binnen de overheid is een van de voorwaarden om tot gewenste maatschappelijke vernieuwingen te komen. DuurzaamDoor is de afgelopen jaren in staat geweest om de kleinschalige 'onderstroom' van vernieuwende initiatiefnemers te verbinden aan de 'bovenstroom' van bedrijfsleven, onderzoek, onderwijs en overheden. Ook Jong Leren Eten is onderdeel van de positionering van de 'lerende aanpak'. Dit programma ondersteunt een aantal ambities die onder meer in de LNV -visie 'Naar een circulaire landbouw' zijn geformuleerd.

Ook een aantal andere beleidsprogramma's en transitie waaraan gewerkt wordt (o.a. klimaat en energie, circulaire economie) geven voldoende aanrijpingspunten om de 'lerende aanpak' voort te zetten, al dan niet binnen aangescherpte context.

In het najaar van 2019 is duidelijk geworden dat er ambities en mogelijkheden zijn voor een nieuwe programmaperiode voor DD/JLE. Om eind 2020 een werkbaar vervolgprogramma op hoofdlijnen beschikbaar te hebben, moeten gedurende dit jaar keuzes worden gemaakt over vorm, inhoud, proces en budget:

- prioritaire beleidsthema's leidende principes (bijvoorbeeld *multi-stakeholder*, meervoudige waardecreatie of *small wins*)
- essentiële (nieuwe?) partners, met of zonder cofinanciering ("meer jeugd doet deugd")
- kennisinfrastructuur
- overlegstructuur (Participatietafels?) werkwijze (project *calls*?)
- instrumenten en interventierepertoire
- relatie met de regionale dynamiek en instrumenten (regiodeals?)
- relatie met andere programma's en instrumenten (topsectorenbeleid?)
- langjarige afspraken versus budgettaire verplichtingen en kas (huidige meerjarige afspraken?)

De stakeholders van DuurzaamDoor-2 zullen de opdrachtgever (LNV) dit jaar adviseren over vorm en inhoud van een vervolgprogramma, mede op basis van de resultaten van de lerende evaluatie.

3.2. Communicatie

Terugblik op 2019

Communicatie inspanningen stonden in de eerste helft van 2019 vooral in het teken van de website. We hebben bestaande content omgezet in een nieuwe lay-out en nieuwe content per Tafel toegevoegd. Sommige content is herschreven met het oogmerk om artikelen vooral van leerervaringen te voorzien.

Om artikelen aantrekkelijker en toegankelijker te maken voor de lezer worden sinds afgelopen jaar alle pdf's op de website geïntroduceerd door een kort, inleidend artikel. Tafelsecretarissen en communicatieadviseurs werken nauw samen aan het bepalen van communicatiemomenten en -middelen, die het unieke karakter van het programma benadrukken: leerervaringen in projecten en aan de Tafels verzamelen en op een aansprekende wijze bij onze doelgroepen onder de aandacht brengen.

We hebben sinds 2019 op de website plek ingeruimd voor 'dossiers': reeksen van artikelen en activiteiten over een bepaald onderwerp, gekoppeld aan communicatiemiddelen. Het dossier 'Burgermasterclass' is zo'n voorbeeld, met daarin verschillende podcasts, een vlog, een pdf en artikelen van externen (zoals Publiek Denken) over de Burgermasterclass.

Naast bestaande communicatiemiddelen (met name de website) hebben we in 2019 voor het eerst geëxperimenteerd met de podcast als communicatiemiddel. We hebben er twee gepubliceerd. De podcast geeft een geïnterviewde veel ruimte om te verwoorden waar het om draait. Onze veronderstelling is dat podcasts een beter middel zijn om leerervaringen over te brengen dan geschreven tekst.

Vooruitblik op 2020

In 2020 gaan we door met het publiceren van podcasts. Insteek blijft om leerervaringen afkomstig van de Tafels goed te ontsluiten met de juiste mix aan communicatiemiddelen. Tafelsecretarissen en communicatieadviseurs blijven in nauw contact alert op kansen voor communicatieactiviteiten en mogelijke koppelingen in dossiers. De website blijft onze spil van communicatieboodschappen, maar daarnaast werken we samen met externe media die zich op onze doelgroepen richten. Denk bijvoorbeeld aan Publiek Denken en Binnenlands Bestuur.

Niet in de laatste plaats krijgt communicatie van de resultaten van de lerende evaluatie en communicatie rond de Belevissenreis dit jaar onze volle aandacht.

3.3 Kennisinfrastructuur

De netwerken die in en om het programma DuurzaamDoor actief zijn vormen de bouwstenen voor een goede kennisinfrastructuur. We laten ons daarbij ondersteunen door (nieuwe) digitale tools zoals de website, het kennisplatform bij Kennisnet en daaraan gerelateerde tools.

Terugblik 2019

Eind 2018 is het besluit genomen om het kennisplatform GroenGelinkt over te laten gaan in een nieuwe constructie. Dat leidde in 2019 tot

een transitieplan. SME voerde het beheer uit van het 'oude' platform GroenGelinkt, informeerde afgelopen jaar de leveranciers van educatief aanbod over de overstap en ontwikkelde een plan om de GroenGelinkt-data veilig te stellen.

Kennisnet is gestart om voor het domein 'natuur, milieu en duurzaamheid' (NMD) een aantal thema-portals in te richten. Hiervoor zijn deskundigen (waaronder onderwijsexperts) bij elkaar gebracht in werkgroepen (*communities*). De Coöperatie Leren voor Morgen en Vereniging GDO (met regionale expertise en achterban) zijn gevraagd om deskundigen te leveren. Deze experts zullen de komende tijd geselecteerde NMD-leermiddelen voorzien van metadata. Een selectie van deze content (goede voorbeelden) zal worden getoond in de 'etalage' van Kennisnet.

Tenslotte is afgelopen jaar het project 'Bronnen van NME' via cofinanciering ondersteund. Dit project is gericht op het veiligstellen van historische informatie over natuur- en milieueducatie in Nederland (inhoud, pedagogiek, didactiek, organisatie, beleid, doelgroepen).

Vooruitblik 2020

De uitvoering van het transitieplan voor de afhechting van GroenGelinkt en de overstap naar het kennisplatform Duurzaamheid op Kennisnet loopt door tot medio 2020. In 2020 worden enkele thema's toegevoegd aan de basis van 2019. Aansluitend is het vooral van belang dat met alle betrokkenen duidelijke afspraken worden gemaakt en wordt gecommuniceerd over het inbrengen en actualiseren van relevante content op Kennisnet. Voor een toekomstbestendige kennisinfrastructuur is het immers belangrijk dat betrokkenen zich voldoende eigenaar voelen en daar ook naar (blijven) handelen.

Voorlopig zullen relevante data uit de webtool GroenGelinkt doorzoekbaar blijven voor bezoekers via een uitgekilde website, waaraan verder geen onderhoud nodig is.

3.4. Lerende evaluatie

In de DuurzaamDoor aanpak staat het leren als interventie centraal: we willen bijdragen aan inhoudelijke voortgang op grote maatschappelijke opgaven maar ook de vraag 'welke sociale innovatie is nodig om die voortgang mogelijk te maken?' Sociale innovatie is hier een brede verzameling van veranderingen in structuur, samenwerken of het regime. Leren is een autonoom proces binnen DuurzaamDoor en resultaten worden gedeeld.

In een lerende evaluatie kijken we scherper naar een achttal projecten met de vraag: wat kunnen we hiervan leren t.a.v. sociale innovatie? Ook kijken we naar hoe het leren georganiseerd is aan de Tafels, in de Leerkringen en op programmaniveau. Het doel is drieledig:

- maximaal transparant zijn over 'het leren' binnen DuurzaamDoor
- de kennis over het instrumentarium en aanpak delen en
- een stevige basis leggen voor de invulling van een volgende programmaperiode van DuurzaamDoor.

Terugblik 2019

In 2019 is de basis gelegd van de aanpak voor de lerende evaluatie. Dit begon door de doorsnijdende DuurzaamDoor thema's 'leren', 'monitoring' en 'communicatie' in samenhang te organiseren, uit te werken naar een plan van aanpak en dit plan te bespreken binnen RVO, maar ook met het VPT en de stuurgroep. Dit proces heeft geresulteerd in een aanbesteding voor een lerende evaluatie. In het inkoop proces hebben we gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot markt oriëntatie met verschillende potentiële leveranciers. Deze gesprekken hebben geleid tot een scherpere uitvraag. Uit meerdere goede aanbiedingen hebben we de aanbesteding van Good Work Company als meest geschikt bevonden. Daarnaast zijn er op onderdelen ook kleinere onderzoeken en evaluaties ingezet, die samen een beeld geven van de resultaten en effectiviteit van de aanpak. De Erasmus Universiteit en de Wageningen Universiteit zijn hier onder meer bij betrokken. Ook met andere hogescholen en universiteiten zijn contacten over de reflectie op (onderdelen van) het programma.

Vooruitblik 2020

In de evaluatie volgen we 3 sporen:

1. Leren van projecten

Het faciliteren van projecten is een belangrijk onderdeel van DuurzaamDoor omdat het programma maatschappelijke initiatieven goed wil ondersteunen en er op programmaniveau een doelstelling is om te leren van sociale innovatie.

Leren in projecten draait om 'al doende te leren en al lerende te doen': het op en neer bewegen tussen actie en reflectie in een zich steeds verbeterend proces. Reflecteren op een actie en daar iets van leren lukt alleen met een norm, een basis waarop je kan reflecteren, oftewel beelden van goed werk. Voor sociale innovatie kijken we scherper naar 'kritische samenwerkingssituaties' en beelden van goed werk. We focussen in de evaluatie op keuzes die initiatiefnemers maken in kritische samenwerkingssituaties en de grondslag van die keuzes (de beelden van 'goed werk'), met een tweeledig resultaat:

- Voor het programma: een lijst met werkende principes, zijnde onderzochte beelden van goed werk op een aantal kritische samenwerkingssituaties.
- Voor de initiatiefnemers zelf komen we tot explicitering van hun eigen beelden van goed werk die voor hun vervolg kunnen dienen als referentiepunt om het succes van het eigen werk te vergroten.

De analyse van de 8 projecten zal plaatsvinden tussen februari en juni 2020, in verschillende sessies.

2. Leren over het faciliteren van leerprocessen

De Tafels zijn een belangrijk onderdeel in de DuurzaamDoor aanpak. Elke Tafel heeft een eigen thematiek, die zich in verschillende transitiefasen bevinden en daarmee een eigen aanpak verdienen. In de evaluatie kijken we met een lerende houding naar interventies van de Tafels in de afgelopen jaren: de gedachte daarachter, de effectiviteit, doorwerking en de vraag wie er geleerd heeft van de activiteiten.

Per Tafel worden de secretaris en voorzitter geïnterviewd over hun aanpak en leerproces. De aanpak van zeven Tafels (exclusief Leren voor Morgen, die al apart wordt geëvalueerd) wordt 16 april in een gezamenlijk seminar besproken.

3. Leren over het faciliteren van het programma

Het derde niveau dat we in de lerende evaluatie onderzoeken is het programma als geheel. Het gaat dan om de organisatiestructuur en de overige activiteiten die zijn gericht op netwerkvorming, leren en doorwerking van programmaresultaten. Good Work Company gaat vanuit 3 perspectieven naar het programma kijken:

- Het lerend vermogen van de programmaorganisatie
- Het eigen leren en ontwikkelen en wat is gedaan met lessen uit de eerdere evaluaties
- De manier van programmatisch werken en wat daarin wel en niet werkt

Dit deel van de evaluatie zal begin juli plaatsvinden.

3.5. Belevissenreis

'Oogsten' en 'doorwerking' staan centraal in 2020. Daarom gaan we een Belevissenreis organiseren: een concept (nog in ontwikkeling) met bijeenkomsten en activiteiten waarin het beleven en niet 'praten over' centraal staat. We willen ons nadrukkelijk richten op alle Nederlanders als doelgroep en gebruik maken van niet alledaagse inzichten, zoals die van ontwerpers. De reis zal enkele maanden duren, in het tweede deel van dit jaar en zal het hele land aandoen.

3.6. Overige programma-overstijgende activiteiten

CollectieveKracht

Eind 2019 hebben we financiële ondersteuning gegeven aan een tweejarig project van de Universiteit Utrecht met de titel 'CollectieveKracht'. Het project is gericht op:

- ondersteuning van burgercollectieven bij het voorzien in hun kennis- en informatiebehoeften
- vullen van kennisleemtes vanuit de drie invalshoeken: burgercollectieven, wetenschap en overheid
citizen science en de dialoog tussen burgers onderling

- een zelf-organiserend digitaal platform als een middel voor samenwerking en dialoog tussen burgers, wetenschappers en overheden.

Social Handprint

Eind 2019 heeft de lancering plaatsgevonden van de "Social Handprint" van MAEX, die mede met financiële ondersteuning vanuit DuurzaamDoor tot stand is gekomen. Met de *social handprint* is het mogelijk geworden de maatschappelijke impact van sociale initiatieven te meten en te visualiseren aan de hand van de SDG's en die impact vervolgens ook te vertalen naar financiële waarde. De ontwikkelde methodiek staat onder meer in de belangstelling bij het CBS, die toepassingsmogelijkheden ziet in het verder vormgeven van de brede welvaartmonitor.

3.7. Internationaal

DuurzaamDoor is tevens de nationale invulling van een aantal internationale verplichtingen en verdragen ten aanzien van natuur- en milieueducatie en duurzaamheidseducatie. Deze internationale contacten zijn een verplichting die voortkomt uit LNV beleid, maar soms ook namens en in overleg met ministerie OCW (UNESCO) en ministerie I&W (UNECE) wordt ingevuld.

Het betreft hier het deelnemen aan internationale werkgroepen, symposia, samenwerkingen, workshops tot het voldoen aan rapportage verplichtingen aan internationale processen. UNESCO is de internationale VN organisatie voor onderwijs, wetenschap en cultuur. Sinds 2004 was er de 'Decade for Education for Sustainable Development (ESD)', opgevolgd door een 'Global Action Plan' ESD (2015-2020) en in juni 2020 zal op een grote internationale conferentie in Berlijn een nieuw tienjarenplan "ESD for 2030" worden gelanceerd, waarbij educatie (SDG4) ondersteunend is voor het behalen van meerdere inhoudelijke SDG's (klimaat, energie, water, biodiversiteit, voedsel). In Nederland wordt onder meer samengewerkt met het netwerk van UNESCO scholen, Eco-schools en de ESD leerstoel aan de WUR van Professor Arjan Wals.

UNECE is een supranationaal netwerk van (oost)Europa, VS, Canada tot Mongolië, die de (milieu) samenwerking stimuleert en vormgeeft. Hieronder resulteert ook een 'Strategy for Education for Sustainable Development' dat recent is verlengd naar 2030. Nederland participeert in de jaarlijkse 'Steering Committee' en in werkgroepen rond 'Educators competences for ESD' en 'Indicators for ESD', waarbij ook Nederland gastheer is voor workshops en symposia of internationale onderzoeken publiceert. Diverse groepen in het Nederlandse netwerk zijn ook bij activiteiten betrokken, bijvoorbeeld Duurzame Pabo bij een EU project 'A Rounder Sense of Purpose' dat sterke relaties heeft met docenten PO en VO en hun vermogen om duurzaamheid in hun onderwijsprogramma te concretiseren.

Wat dichterbij huis en gericht op praktische grensoverschrijdende samenwerking is de werkgroep NME van de Benelux, dat jaarlijks een werkconferentie voor NME werkers organiseert. Nederland is in 2021 wederom gastheer voor een dergelijke conferentie.

Organisaties als IVN, GDO en VWM en platform Stadslandbouw zijn in de praktische uitwerking actief.

Daarnaast werkt DuurzaamDoor met de ministerie van Leren voor Morgen aan de tweejaarlijkse monitor van de Sustainable Development Goals, waarbij met name informatie over SDG 4 wordt verzameld en gerapporteerd.

Incidenteel haakt DuurzaamDoor ook aan bij internationale (educatieve) opgeven van IUCN, CBD, IPCC, UNEP etc. De eerste contacten lopen via de LNV secretaris die afhankelijk van de vraag en het netwerk andere partijen uitnodigt om een bijdrage te leveren.

**Eerder beginnen aan
'kennis delen en opschalen'**

4. Financiële paragraaf

Voor Duurzaam Door is in 2020 ongeveer 6,5 fte aan menskracht, € 50.000 voor zalen en dergelijke en € 630.000 aan projectmiddelen beschikbaar. Daarnaast draagt I&W jaarlijks € 100.000 bij aan de Coöperatie Leren voor Morgen. Het totaal van € 730.000 aan projectmiddelen zal in 2020 als volgt worden ingezet:

Onderstaande begroting wijkt op onderdelen af van de begroting in het Beleidskader. Allereerst is de begroting in het Beleidskader 2017-2020 een begroting inclusief Jong Leren Eten; bovenstaande begroting en dit werkplan zijn vrijwel volledig op DuurzaamDoor toegespitst.

Daarnaast is in de begroting bij het beleidskader geen rekening gehouden met de kosten die samenhangen met het organiseren van de inzet van de niet-RVO-ers in het Verbreed Programmteam.

Ten aanzien van de beschikbare beleidsmiddelen speelt in 2020 de volgende bijzonderheid:

In lijn met het voorstel in het programmaplan 2018 is een deel van de budgetten van 2019 en 2020 zodanig naar voren gehaald, dat in 2018 meer doorbraakprojecten ondersteund konden worden vanuit de verschillende tafels, met eenzelfde inzet in projecten acquisitie. Daarmee kon eerder aan 'kennis delen en opschalen' worden begonnen dan alleen in het laatste programmajaar 2020.

Onderwerp	Bedrag (in k€)	Bijzonderheid
Tafel Voedsel	40	
Leerkring CE	40	
Tafel Water	40	
Tafel Natuur en Biodiv.	40	
Tafel Energie	40	
Subtotaal thematische tafels	200	
Tafel Regionale Netwerken	50	
Onderwijstafel (Leren voor Morgen)	100	(100k€ =bijdrage van I&W, op een totaal van € 300.000 per jaar voor LvM, dat reeds is voldaan uit budget 2018)
Tafel Omgevingswet	50	
Subtotaal horizontale tafels	200	
Verbreed Programmteam	70	(t.b.v. 1x provincies; 1x waterschap)
Kennisinfrastructuur	0	
Programmamanagement	260	(Communicatie, Monitoring e.d.)
Totaal	730	(waarvan € 100.000 al verplicht in 2018 t.b.v. LvM)

Colofon

Dit is een publicatie van: DuurzaamDoor

DuurzaamDoor / RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland)
Croeselaan 15 | 3521 BJ Utrecht Postbus 8242 | 3503 RE Utrecht
T +31 (0) 88 042 42 42
E: info@duurzaamdoor.nl
www.duurzaamdoor.nl

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | Februari 2020

Deze uitgave is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
Voor meer informatie: www.duurzaamdoor.nl

